

הגן הלאומי בית שאן מתעורר לחיים

הממלכה המזרחית מתגלה מחדש. מסע בזמן משכבות התל העתיק ועד למיזם האור-קולי העתידני

כתיבה: אסף דורי

ייחודו הנוסף של האתר בית שאן: רחובות רומיים וביזנטיים מהודרים ותיאטרון רומי כמעט מושלם חושפים בפנינו גם כיצד קרסו אותם מבנים ברגע.

ייחודו של הביקור קשור גם בכריכתו החיצונית. מראה מרכז העיר העתיקה והתל המצל עליה מלמעלה יוצר נוף עירוני ייחודי ומרשים של העיר וסביבתה. בכניסתנו לאתר כיום נרים מבט מדגם העיר הנמצא במבואה לעבר העיר העתיקה, ונשקיף על רחוב פאלדיוס - רחובה הראשי של העיר - ועל מבנה התיאטרון על רקע התל שמאחוריו נהר הירדן והרי הגלעד. מסגרת נופית זו יוצרת שלמות ומכניסה אותנו לגבולות המסע בזמן.

התל הטבעי שימש בסיס התיישבותי במשך אלפי שנים. יותר מ־20 שכבות יישוב התגלו בחפירות. כיום ניתן לראות בראש התל שחזור של בית המושל המצרי בלכני בוצ'. רק בשלב מאוחר יחסית בהיסטוריה של העיר, בתקופה ההלניסטית, ירדו המתיישבים מהתל והקימו עיר גדולה ורחבה בחלקו הצפוני של נחל חרוד על תל אצטבה.

בניית מערכות ניקוז של נחל האסי ונחל חרוד בתקופה הרומית הביאה לידי התפתחות העיר במיקומה הנוכחי, מהתקופות העתיקות ועד לתקופות החדשות. הנוף מאז ועד היום יפה ומשתבח: התפתחות האתר, המשך עבודות השימור והשחזור והקמת מבנים, קירות, קשתות ומונומנטים משבחים את המראה בכל ביקור מחדש. אמנם זהו פרדוקס שהעיר שחרבה ברעש האדמה של 749 ומאז לא חזרה לגודלה ולתפארתה קמה

בתקופה הרומית והביזנטית עד שנהרסה בשנת 749 לספירה. חלק משרידי פאר זה נחשפים כיום בתהליך ארוך ומושקע, והם נגלים לעיני המבקר בגן.

גן לאומי בית שאן נחפר זה עשרות שנים. משנות העשרים של המאה הקודמת נחפרת אדמת האתר ומגלה תחתיה שכבות שכבות של דפי ההיסטוריה. בעזרת חפירות אלו ושיקום חלק מן המבנים אנו יכולים לעשות את המסע בזמן למוחשי ולאמתי לכאורה. בתהליך ארוך ומושקע הובילו אותנו החוקרים גם לדף ההיסטורי של התקופה הרומית והתקופה הביזנטית. היום בביקורנו בעיר אנו מהלכים ברחוב פאלדיוס וברחוב סילונוס (העמודים), ומבקרים בבתי מרחץ מפוארים ורחבי ידיים ששימשו את תושבי העיר לפני 1,600, 1,800 ו־2,000 שנה.

במקרא נזכרת בית שאן כעיר כנענית בנחלת שבט מנשה, אשר לא נכבשה על ידי בני ישראל. לאחר המפלה של המלך שאול ובניו בקרב בגלבע תלו הפלשתים, כמסופר בתנ"ך, את גופתו ואת גופת שלושת בניו על חומות העיר: "...וישימו את כליו [של שאול המלך] בית עשתרות ואת גויתו תקעו בחומת בית שן..." (שמואל א' ל"א, י'). אחר כך כבש אותה דוד המלך, ושלמה המלך הפך אותה לעיר מחוז.

ביקור בגן הלאומי בית שאן מספר לנו סיפור דינמי של אנשים, של מקום ושל תרבויות, אמנויות וחוויות מרתקות. ב־18 בינואר בשנת 749 לספירה התחוללה רעידת אדמה שהחריבה את רוב העיר. מאז לא חזרה העיר לממדה ולעוצמתה הכלכלית, הרוחנית והחברתית, ועד ימינו סדר הגודל שלה שונה מבעבר. מכאן

בית שאן, סקיתופוליס, אחת הערים העתיקות הגדולות והחשובות בהיסטוריה של ארץ ישראל, מתעוררת לחיים בימים ובלילות. זהו מסע בזמן אל העבר, ביקור בהווה ומבט לעתיד. ראשיתה של העיר בית שאן, או בית שן, ממוקמת הרחק בהיסטוריה בתקופה הנאוליתית, לפני כ־6,000 שנה. הכנענים, המצרים, הפלשתים, ההלניסטים, החשמונאים, הרומים, הביזנטים, המוסלמים, הצלבנים, הממלוכים, העות'מאנים והיהודים נאחזו בה. מה יש בה שקסם לכולם? מיקומה של העיר והתנאים הגיאוגרפיים והטופוגרפיים הובילו להתיישבות קבועה, יציבה וממושכת בתל ובסביבתו. בכתבה זו נצא למסע בזמן משכבות התל העתיק ועד למיזם האור-קולי העתידני.

מזג אוויר חם, שפע מים המתאימים לגידולים חקלאיים רבים במשך רוב ימות השנה והמיקום על צומת דרכים הביאו לידי שגשוגה וגדילתה של העיר בית שאן. מאז נוסדה ידעה העיר תקופות של פריחה ושגשוג ותקופות שפל ומשבר. מיקומה הגיאוגרפי היה לעתים לברכה ולעתים לקללה, לעתים לבנייה ולעתים לחורבן.

מסע לבית שאן יכול להתחיל מהרבה כיוונים. אם נפליג על כנפי הדמיון כמאה שנים לאחור נוכל לעלות בחיפה או בדמשק על קרון של רכבת העמק המפורסמת, שנחנכה בשנת 1901, ולנסוע בתוואי המסילה בקצב אטי עד לתחנה של ביסאן (בית שאן).

אם נרד מהרכבת ונפליג במכונת הזמן עוד לאחור, נוכל לראות את פארה של העיר שנבנתה במשך מאות בשנים ושיאה היה

לתחייה, משתנה ונוצרת מחדש, אך השילוב של העיר העתיקה והעיר החדשה, השקעה וכוונה יוצרים ובונים אותה מחדש.

"לילות שאן"

במופע החדש "לילות שאן", הראשון

מסוגו בארץ, משתמשים בתפאורה הטבעית של העיר המפוארת: רחובות עתיקים, עמודים משוקמים, תל גבוה ואמצעי הקרנה והארה חדשים וייחודיים גורמים להתעוררותה המחודשת של העיר הרומית-ביזנטית. ההתעוררות תתבצע בשעות החשכה.

במסע החדש לעיר העתיקה יחוו המבקרים חוויה דמיונית הקורמת עור וגידים. תהליך השימור והשחזור בגן הלאומי ממשיך כל העת, ולמבקרים באתר נכונות בכל פעם הפתעות והתרגשויות. בכל ביקור, בכל עונה, ניתן לגלות טפח נוסף מהעיר ומעברה.

סיור אל העבר בגן לאומי בית שאן

"גן עדן", אמר ריש לקיש, "אם בארץ ישראל הוא בית שאן פתחו" (עירובין י"ט ע"א). כך, במילים ציוריות אלה, היטיב לתאר את בית שאן אחד האמוראים החשובים כבר לפני 1,700 שנה

הגודל והעוצמה של המבנים שהיו בעיר הזאת. לאחר מכן נרד לתיאטרון הרומי, נביט מקרוב על החלל העצום שאכלס בתוכו כ-7,000 צופים שראו את הטרגדיות שהופיעו על הבמה רחבת הידיים, ונתפעל מרמת האקוסטיקה בתיאטרון, שנותרה אף שחלקו נהרס ברעידת האדמה. התיאטרון השתמר בצורה בלתי רגילה, ולא נגזים אם נאמר כי רמת ההשתמרות שלו גבוהה יותר משל כל תיאטרון אחר בארץ.

מהתיאטרון נפסע לבית המרחץ המערבי מהתקופה הביזנטית. זהו מבנה ענק ממדים המשתרע על שבעה דונם, שניתן להגדירו כ"קנטרי קלאב של התקופה הביזנטית".

בית המרחץ שילב גוף ונפש: בחדרים העצומים בגודלם פעלה מערכת חימום (סאונה) שתפקידה היה לענג את הגוף, ובחדרים השכנים הרצו שוחרי תרבות ואנשי רוח בשלל נושאים ברומו של עולם.

נצא מבית המרחץ דרך "הפרופילאה" (שער מפואר) לעבר הקרדו מרוצף הבזלת שבמרכזו תעלת ניקוז למי הגשמים (טכניקה מדהימה שאינה מותירה שלוליות גם בעת הזאת). לצדי הרחוב שני טורי עמודים ולצד מדרכות מרוצפות בפסיפס צבעוני בצורות גיאומטריות, המשרות תחושה של פאר רב שאכן שרר בתקופה ההיא. בעודנו צועדים ברחוב המרשים נראה את הסיגמא, מעין רחבה שבה פעל מרכז הקניות העשיר.

כתיבה: ניסים בודס

צילום: דורון ניסים

שלמה המלך קבע את אחת מערי המנהל שלו בבית שאן המקראית כבר לפני 3,000 שנה; התקופה הכנענית על מקדשיה; התקופה המצרית עת בנה בה המושל המצרי את ביתו לפני 3,400 שנים; התקופה ההלניסטית-יוונית שבה נבנה האקרופוליס המפואר ביותר על התל ועוד.

עוד ועוד תקופות מפוארות עברו על העיר הזאת, והן השאירו את חותמן בהגשה יתרה.

הפאר הרומי והביזנטי ניכר בכל פינה בעיר. נתחיל את סיורנו בדגם הנמצא במבואה, המאפשר למבקך לחוש את

הוסיף על ריש לקיש רבי אשתורי הפרחי: "יושבת על מים רבים, מי מנוחות ארץ חמדה, מבורכת ושבעת שמחות כגן השם תוציא צמחה ולגן עדן פתחה". ואכן בית שאן יושבת בעמק ירוק משופע מים ובעל איכות יבולים מהמעלה הראשונה. 6,000 שנות היסטוריה עברו על העיר הזאת. במרוצת הזמן התיישבו בה עמים רבים ואירועים היסטוריים חשובים התחוללו בתוכה: הקרב המפורסם של שאול מול פלשתים בגלבוע אשר נמצא מרחק מאות מטרים מבית שאן, סופו הטרגי בו שאול נופל על הרבו ותליית גופת שאול ובניו על חומות בית שאן;

בתל על 20 שכבות היישוב הקדומות הטמונות בקרבן.

נסיים את סיורנו במבנה של שירותים ציבוריים עתיק, שבו ישבו כמאה איש. נוסף על השימוש הטבעי שנעשה בו, הוא שימש מקום מפגש חברתי לשיחות עסקיות ופוליטיות. משם נעלה דרך המפלס התחתון של התיאטרון ונחזור למבואה למנוחה. נקנח בשתייה קרה ובגלידה במזנון, וביציאה לחניה נעבור דרך חנות המזכרות של הרשות, שכל הכנסותיה מוקדשות לשמירת הטבע והמרשת בארצנו הקטנה.

שעות פתיחה: בחורף - 8:00-16:00; בקיץ - 8:00-17:00; בערבי שבת האתר נסגר שעה קודם לכן.

לרשות הנכים עומד רכב שינוע לנהיגה עצמית (שישה נוסעים) בתיאום מראש. טלפון 04-6587189, בקס 04-6581899, gl-bs@npa.org.il

באחד החדרים נצפה במדליון בתוך רצפת פסיפס של האלה טיכה, אשר סימלה את ההגנה על העיר באמצעות זר חומות שהיה מונח על ראשה וכן את השפע שהיה בעיר באמצעות קרן השפע שאחזה בידיה. כתובות ארוטיות המופיעות בפתחיהם של שלושה חדרים בסיגמא מרמזות על חיי ההוללות ששררו בעיר.

נרד בחזרה לרחוב הראשי ונצעד לעבר צומת הרחובות שבו ניתן לראות עמוד ענקי שנפל ברעידת האדמה, נשבר לשלושה חלקים ועקר באמצעות ראשו את הרצפות ברחוב. זו אחת העדויות לרעידת האדמה העזה שהרסה כליל את העיר. תמונה זו שווה הרבה יותר מאלף מילים וממחישה את אשר אירע כאן לפני שנים רבות.

נמשיך לצד המקדש המפואר שנבנה לכבודה של ניסה, האומנת של אל היין דיוניסוס. בעבר נקראה בית שאן גם ניסה סקיתופוליס. בהמשך נפגוש את הנימפאון - מזרקת מים מרשימה אשר סמוך לה ניצב המונומנט המרכזי שקיבל את פני הבאים לבית שאן משער דמשק. כאשר נגיע לקצהו של הדקומנוס - הרחוב החוצה את הקרדו - נתרשם מהחניויות המשוחזרות מהתקופה האומיית (636 לספירה) או מהתקופה המוסלמית הקדומה. אל מול החניויות ניתן לראות מערכת של קשתות אשר נפלו ברעידת האדמה ועדיין מסודרות כך שממש מתבקש להרימן ולבנותן מחדש. עוד תמונה מדהימה שמספרת את בית אירע כאן בשנת 749 לספירה עת בית שאן עמדה מלכת ברגע אחד.

מיטיבי הלכת מוזמנים לטפס במדרגות הנוחות לתל בית שאן ולצפות על הירדן והרי הגלעד ממזרח ועל הרי הגלבוע ממערב - נוף מרהיב המאפשר לחוש את העוצמה שהייתה לעיר הזו במשך אלפי שנים. בתל קיימים שבילים מסודרים הכוללים נקודות צל ותצפית על מרכזה של העיר הרומית-ביזנטית ומלווים בשילוטי הסברה והמחשה של האירועים ההיסטוריים שהתרחשו

"לילות שאן" - חוויה רב חושית בבית שאן הקדומה

כתיבה: מזי מגנאגי מוסקוביץ

בחודשי הקיץ השנה נוכל ליהנות בגן לאומי בית שאן מחוויה לילית שטרם נראתה כמותה בארץ. מדובר בסיור לילי חווייתי, הממחיש את חיי היומיום בבית שאן בעת העתיקה - כל זאת על ידי שימוש באמצעים טכניים, ויזואליים וקוליים מהמתקדמים בעולם. המופע, יחיד במינו בישראל, יתחיל עם רדת החשכה ויתקיים ארבע פעמים בשבוע, תשעה-עשרה חודשים בשנה.

המבקרים ברחבי הגן יוכלו לחזות בתכנית אור-קולית בתלת ממד שתכניס אותם בשערי העיר ותפגיש אותם עם דמויות הסוחרים שבאו מהסוהר הפורה לסחור בשוקי בית שאן. המבקרים ייחשפו לטעמים ולריחות של תבליני השוק ויפגשו עם דמויות אנשי העיר הקמות לתחייה לאחר 2,000 שנה.

מטרת המופע המושקע היא למשוך קהל מבקרים נוסף לאתר ולהאריך את משך שהותם במקום על ידי מתן חוויה ייחודית. כמו כן יאפשר המופע, המתקיים בשעות הלילה, ביקור באתר גם בשעות הקרירות יותר של היממה. המופע מרתק ומרגש, ואין ספק כי המבקרים יזכו לחוויה שטרם חוו בארץ, חוויה אשר מלבד ההנאה מעניקה גם ידע והבנה מעמיקים יותר על קורות העיר בימי קדם.

רשות הטבע והגנים, עיריית בית שאן ומשרד התיירות, באמצעות החברה הממשלתית לתיירות, הכריזו על תחרות לבחירת שם למופע הלילי. עשרות השתתפו בתחרות, והזוכה בתחרות - גברת זהבה פרץ, ששלחה את השם "לילות שאן" - זכתה בכרטיס מינוי שנתי של הרשות.

אתם מוזמנים לבקר ולהשתתף במופע המרהיב. את הפרטים המלאים יש לברר בכוכבית בטבע 3639* לפני ההגעה למקום.

